

DESCOPERIRI MONETARE ÎN CETATEA ORĂȘTIEI

Francisc PAP,
Gheorghe PETROV,
Zeno K. PINTER

În cadrul materialului monetar scos la iveală în decursul săpăturilor arheologice efectuate în Orăștie (Broos, Szászváros), la cetatea medievală¹, până acum neprelucrate și nepublicate au rămas un număr de monede descoperite izolat. Întrucât ele se leagă ne mijlocit de descoperirile arheologice, le comunicăm acum, deși au fost găsite cu ocazia a diferite campanii de săpătură, din anul 1991 (primul an de săpături arheologice) și până în 1995.

Iată lista celor 49 de monede, respectiv 42 ce au putut fi determinate – întregi sau fragmente – și 7 fragmente nedeterminabile:

Ungaria:

1. Denar, Géza II. Cf. CNH I 133, U 71.
2. Denar, fragm. Géza II [?].
3. Denar, Carol Robert. CNH II 13.
4. Denar, Carol Robert. CNH II 41.
5. Obol, Maria. CNH II 117.
6. Quating, Sigismund I. CNH 125 A [?].
7. Quating, Sigismund I, fragm. CNH 125 B.
8. Quating [?], Sigismund I. CNH 129 [?].
9. Denar, Vladislav I. CNH II 149 C.
10. Denar, Matia I. CNH II 236.
11. Denar, Ferdinand I, 1540 [?]. H 40.
12. Denar, Ferdinand I, 1552. H 40.
13. Denar, Ferdinand I. A. ilizibil. U 745, a, H 41.
14. Denar, Rudolf II, 1577. H 159.
15. Denar, Rudolf II, 1581. H 160.
16. Denar, Rudolf II, 1584. H 160.
17. Denar, Rudolf II, [?]. H 161 [?].
18. Denar, Matia II, 1611 [?]. H 239.
19. Denar, Matia II, 1614. H 241.
20. Denar, Matia II, 1615. H 241.
21. Denar, Matia II, 1616 [?]. H 241.

22. Moneta nova, Leopold I, 1696 [?]. CNA 89-i sau k-15^x.
23. Moneta nova sau 3 creițari, Leopold I, 1697. CNA 89-i sau k-15 [?].
24. Duarius, Leopold I, 1703. U II 1105-1106^x.
25. Creițar, Leopold I, f.a. CNA 3-k-13, pl. 8/7^x. Av. cf. Appel, 2 I, p. 81, nr. 19.
26. 1/2 creițar, Francisc de Lotaringia, 1764. U II, 1300^x.
27. 1/2 creițar, Francisc de Lotaringia, f.a. U II, 1301^x.
28. Creițar, Francisc II, 1800. MBR 3374 b.
29. 3 creițari, Francisc II, 1800. Cf. Appel, 2 II, p. 926 nr. 10, dar sigla G.
30. 3 creițari, Francisc II, 1800. MBR. 3374 a^x.
31. Creițar, Francisc II, 1800. MBR 3374 b.
32. Creițar, Francisc-Iosif, 1851. Sigla B (emis pentru Ungaria). „Austria” p. 50, nr. 5^x.
33. Creițar, Francisc-Iosif, 1861. Sigla B (emis pentru Ungaria). „Austria” Münzkatalog, nr. 6^x.
34. Creițar, Francisc-Iosif, 1888. Sigla K (emis pentru Ungaria). „Austria” Münzkatalog 1790 - 1989. Viena, 1990, nr. 83^x.
35. 2 fileri, 1894. Sigla K-B. "Austria", p. 62, nr. 97^x.

Polonia:

36. Sextuplu groș, Ioan Cazimir, 1663. Cf H-C 2244, dar
Av.: IO.CASIDGREXPOL&SVE.MDL
Rv.: GROS. AR. SEX [Wieniawa] REGPOLI 663 [coroană]. Sigla A-T (Andres Timf ca șef al monetăriei Poznan. Siglă nouă față de H-C).

Gdansk

37. Ort, Ioan Cazimir, 1660. Cf. H-C 5271, dar
Av.: ... SUEC...
 Sigla D-L (Daniel Lesse, H-C I, p. 387).

Elblag:

38. Monedă de 1,5 grôși, Gustav Adolf, 1630. H-C 4274^x.

Transilvania:

39. Groș [?], Gabriel Báthori, [16] 11, fragm. Cf. H 290, dar
Av.: ... 11/ ... ATHO/ [indescifr.] / ... AN.
Rv.: GROSS...

Aquileia [?]:

40. Soldo da 12 bogattini [?], Antonius de Portogruario (1402-1412), [?], fragm.
 Cf. Appel, 1, p. 113.

Tara Românească [?]:

41. Ducat muntean, Dan I. MBR, p. 17, nr. 79.

România:

42. 5 lei, 1942. MBR, p. 270, nr. 116.
 43-49. Fragmente nedeterminate.

x. Determinare făcută de Oltea Dudău (Sibiu).

Marea majoritate a monedelor, 35 de piese, sunt emisiuni maghiare, ce se eșalonează din sec. XII până la sfârșitul sec. XIX. Li se adaugă o piesă (fragmentară) emisă în Transilvania la începutul sec. XVII, câteva monede poloneze și de tip polonez (de Gdansk și de Elblag), toate din veacul al XVII-lea, o monedă modernă românească – pierdută probabil câteva în epoca contemporană – și două emisiuni interesante, dacă nu unice, în orice caz rare, un – probabil – soldo din Aquileia începutului de veac al XV-lea și un ducat muntean emis de Dan I, domnitorul Țării Românești (cca. 1383-1386). Dacă emisiunile maghiare au fost descoperite la diverse adâncimi și în puncte diferite, iar cele poloneze nu se grupează nici ele unitar (fiind găsite în campanii diferite, în locuri și la adâncimi variate), piesele din Aquileia și Țara Românească sunt descoperite în aceeași campanie din anul 1993, în aceeași secțiune arheologică, nr. 17, doar la adâncimi diferite: piesa de Aquileia la cca. 70 de cm. sub pământ, iar piesa, ceva mai veche, din Țara Românească, la cca. 2 m și 10 cm sub pământ, la cea de a doua specificându-se și locul, aproape de rotunda cetății.

Primele piese importante pentru istoria cetății sunt cele cu nr. 1 și 2, denarii emiși de Géza II. Întrucât informația documentară cea mai veche referitoare la așezarea rezultată în sudul Transilvaniei în urma colonizării săsești provine din anul 1224², piesele în cauză, emisiuni ale regelui maghiar Géza II (1141-1161), pot proveni fie din cetatea de pământ existentă înaintea ridicării cetății de piatră, fie antedatează întemeierea acestei așezări din sudul Transilvaniei, aceasta cu atât mai mult, cu cât se știe că tocmai acest rege Géza II fusese primul care a adus coloniști germani, flamanzi în Ungaria³.

La rândul lor, un interes deosebit prezintă piesele de Aquileia respectiv Țara Românească, mai ales dacă le confruntăm cu piesele maghiare ale lui Carol Robert și ale Mariei, dar mai ales cu quarterii emiși de Sigismund I, despre care se știe că aparțin emisiunilor sigismundiene de la începutul sec. XV⁴. Acestor piese li se asociază și denarii lui Vladislav I (în Ungaria 1441-1444) și Matia I (1458-1490), primul dintre aceștia constituind emisiunea aceluiași rege căruia i se datorează micul tezaur de 28 de piese publicat de noi, tot de la Orăștie⁵. Asemenea descoperiri pot indica întrebuintarea concretă a monedelor ajunse până la urmă la Orăștie⁶, deci un rost al lor în circulația bănească de la mijlocul sec. XV. Localitatea

1. Până acum publicate: Zeno K. Pinter - Gheorghe Petrov - Francisc Pap, *Tezaurul monetar din cetatea Orăștie (sec. XV)*, în ActaMN, 32 II, 1995, p. 501-502, Francisc Pap - Zeno Pinter - Gheorghe Petrov, *Tezaurul monetar din cetatea Orăștie (sec. XV-XVI)*, în ActaMN, 35 II, 1997, p. 273-282.

2. V. Coriolan Suci, Dicționar istoric al localităților din Transilvania, vol. II, [București, 1968], p. 18; Waras, menționată în 1224.

3. Pentru împrejurările primei colonizări a sașilor v., mai recent, *Erdély rövid története*, Budapest, 1989, p. 159-160.

4. Schulek Alfred, *Vegyesházi királyaink pénzei és koprendjük. II. A budai pénzverésről Károly Róberttől Zsigmondig, Horváth Henrik dr. művészettörténeli értekezése kapcsán*, în *Numizmatikai Közlöny*, 30-31 (1931-1932), p. 48-70; Pohl Artúr, *Zsigmond király pénzverése (1387-1437)*, în *Numizmatikai Közlöny*, 66-67 (1967-1968), p. 43-56.

5. V. articolul nostru publicat în ActaMN, 32 II, 1995, p. 501.

6. Referitor la utilizarea anterioară, în circulația comercială, a monedelor componente ale unui tezaur monetar v. Ferenc Pap, *Münzfunde und Münzumlau in Siebenbürgen unter Matthias I. Corvinus*, în *Numismatische Zeitschrift*, Bd. 102, 1994, p. 178.

Orăștie se găsea în raza acestei circulații și frecvențele sale pomeniri documentare, fie sub forma maghiară, fie sub cea germană a denumirii, în secolul al XV-lea⁷, indică, încă o dată, faptul că localitatea nu era deloc maghiarizată în cadrul activității economice transilvane, al circulației bănești. Localitatea Orăștie, situată în zona Apei Orașului, ea însăși centru de iarmaroace transilvănene⁸, lega la Hațeg, zona de S-SE a Transilvaniei de linia Deva-Hațeg ce continua pe de o parte spre Caransebeș, urmându-și cursul mai departe spre Dunăre, pe care, trecând-o, se continua spre Balcani⁹. Localitatea Orăștie era pe cursul Mureșului direct legată de Dunăre, conectată imediat cu centrul economic care era pe atunci Nicopole și de aici mai departe spre Plevna, apoi mai în adâncime spre peninsula balcanică. Pe de altă parte, Hațegul și chiar Caransebeșul făceau legătura și cu Țara Românească, importantă zonă cu un permanent flux comercial spre și dinspre Transilvania și, totodată, ajungând la Dunăre, mijlocea și ea comerțul cu peninsula balcanică și mai departe chiar cu inima imperiului otoman. Localitatea – și cetatea – Orăștie se integra acestei zone și acestei activități comerciale. De aceea, nu e de mirare nici găsirea monedei aquileiene, nici, cu atât mai puțin, a monedei lui Dan I în rândul descoperirilor monetare din cetatea Orăștie. Conform mărturiei și a altor tezaure monetare găsite în Transilvania, în comerțul transilvan erau prezentate atât piese emise la Aquileia¹⁰, cât și moneda Țării Românești¹¹. O remarcă specială – de data aceasta, în trecere – se impune în privința faptului că atât emisiunea aquileiană, cât și cea a Țării Românești datează cam din aceeași perioadă: sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului următor. Faptul nu poate fi întâmplător, întrucât nici emisiunile aquileiene, nici cele ale Țării Românești nu se întâlnesc în Transilvania decât în contextul unor descoperiri monetare în care cel puțin majoritatea, dacă nu totalitatea monedelor componente sunt cele emise de regi ai Ungariei din așa-numitele „case mixte” (de la Carol Robert până

7. V. Suci, *op. cit.*, p. 18.

8. S. Goldenberg, *Der Handel Transilvaniens vom. 14. bis zum 17. Jahrhundert*, în *Scripta Mercaturae*, Jhrg. 11, 1977, Heft 1., p. 6.

9. *Idem*, p. 10; Francisc Pap, *Registrelle vamale despre comerțul clujenilor (1599-1637). Rețeaua geografică. Dinamica transporturilor*, în Radu Manolescu [Omagiu cu prilejul împlinirii a 70 de ani], București, 1996, p. 240-243.

10. În tezaurele de la: Băgaciu, jud. Mureș (E. Chirilă - N. Gudea - V. Lazăr - A. Zrinyi, *Münzhorte und Münzfunde aus dem Kreismuseum Mureș*, Tîrgu Mureș, 1980, p. 59, Enciu, jud. Bistrița (E. Chirilă - V. Pinte, *Tezaurul monetar de la Enciu (r. Bistrița)*, sec. IV-XVI, în *Apulum*, VI, 1967, p. 323-335, Iara, jud. Cluj (Francisc Pap - Zaharia Milea - Virgil Feneșan, *Tezaurul monetar de la Iara*, în *SCN*, V, 1971, p. 179-192); Deta, jud. Timiș - 2 piese (MNU, 235/1881); Teremia Mare, jud. Timiș - 9 piese (MNU, 97/1882); Cuvin, jud. Arad - 1 piesă (MNU, 33 A/1920).

11. Într-un singur caz, cel al tezaurului din Făgăraș (MNU, 043-8/1973 É.), în care se află trei piese emise de Mircea cel Bătrân (1386-1418), deci domnitorul imediat următor lui Dan I care este prezent în descoperirile de la Orăștie cu o piesă. Monedele emise în Moldova, prezente în Transilvania în tezaurele din: Slătinița, jud. Bistrița (E. Chirilă - Șt. Dănilă, *Un denar inedit de la Despot-Vodă din tezaurul de la Slătinița*, în *File de istorie*, II, 1972, p. 243-244), Apatcu, probabil jud. Bihor (fost Arad, MNU, 83/1893) și Talpoș, probabil jud. Bihor (MNU, 168/1891) datează, primele două, de pe vremea lui Iacob Heraclid Despotul, iar ultima, din timpul lui Ștefan Răzvan, deci toate sunt din sec. XVI, marcând, de bună seamă, alt moment, altă orientare în viața economică a Orăștiei. De altfel, se impune un studiu coerent consacrat circulației în Transilvania a monedelor emise în cele două țări.

la Sigismund I). În unele tezaure monetare de acest gen întâlnim și monedă venețiană și otomană. Este, se pare, o bine distinctă perioadă de circulație bănească, obligând-o pe cea economic-comercială. Pentru acest fapt, tezaurele în cauză vor trebui supuse unei analize speciale, în strânsă conexiune cu realitățile economice ale perioadei.

MÜNZFUNDE AUS DER FESTUNG ORĂȘTIE**(ZUSAMMENFASSUNG)**

Die Verfasser veröffentlichten 49 mittelalterliche Münzen, die in der Festung Orăștie(a. Broos, u. Szászváros) während der archäologischen Ausgrabungen in den Jahren 1991-1995 gefunden wurden. Sie stammen meistens aus den Gräben, einige aber kamen als Streufunde zum Licht. Man konnte 42 Stücke bestimmen, 7 Fragmente gelten als unbestimmbar (siehe den Katalog).

Es gibt darunter zwei Stücke, die von dem ungarischen König Géza II. (1141-1161) geprägt wurden. Diese Münzen können vielleicht die Gründung der Ortschaft (eventuell die Errichtung der Festung) vordatieren, d. h. um Mitte des 12. Jhs. Aber sie können auch der früheren Erdfestung, die vor der Steinfestung existierte, gehört zu haben.

Andere zwei wichtige Münzen sind ein soldo aus Aquileia (Beginn des 15. Jhs.) und eine wallachische Dukatsstück des Fürsten Dan I. (cca. 1383-1386). Zusammen mit zwei frühen entdeckten Münzhorten (siehe ActaMN 32.II., 1995, S. 501-502 und 33.II., 1997, S. 273-282), deuten sie an eine wirtschaftliche Blüte der Siedlung in den 15.-16. Jht. Es ist schon bekannt, daß die Stadt Broos in dem Handel Siebenbürgens mit der Balkanhalbinsel wichtig war, und das nicht nur als Zwischenstation für die Fernwaren (auf der Straße, die von Deva durch Hăjeg und Caransebeș nach Süden führte), sondern auch für die unmittelbare Beziehungen mit der Wallachei.